

NR. 1, JANUAR 2017

ISSN 1891-0920

INNHold

Nytt fra styret

- Det skjer på Litteraturhuset 25. januar! 3
- Ny og annerledes guidebok: Adventures in Nepal 5
- Kalender: Dette skjer i NNF 8

Siden sist i Norge

- Lær nepali eller norsk med språkgruppen 9
- Feiret Indra Jatra til inntekt for en god sak 13

Siden sist i Nepal

- Four strategies to revive tourism in Nepal-
Intervju med CEO National Tourism Board 15

Tema: Farmasøytisk industri i Nepal

- Trade in Health Service:
Unfair Competition of Pharmaceutical Products in Nepal 17
- Legemidler i Nepal – utvikling og kvalitet 18

Tema: Verdensarv og menneskerettigheter

- Menneskers rettigheter når byen raser sammen 27

Forsiden: Annapurna range sett fra Pokhara.

Foto: Manohar Pradhan

Hamro Patrika sendes med e-post til medlemmer som har betalt kontingenten.

Med et nummers forsinkelse legges HP ut som en pdf fil på

Norge-Nepal foreningens hjemmeside: www.norge-nepal.no.

Kontingenten betales til konto 6011.06.71221:

Enkeltmedlem kr. 175, familie kr. 225, organisasjon kr. 350.

Usikker på om du har betalt kontingenten?

Kontakt kasserer Smita Malla: smitamalla@hotmail.com

Redaktør: Ragnhild Krogvig Karlsen

Layout: Manohar Pradhan

Norge-Nepalforeningens logo: Stein Fossum

Forsidetegningen: Sigmund Setreng

Det skjer på Litteraturhuset 25. januar!

**Velkommen til lansering av den rykende ferske reiseboka «Adventures in Nepal».
Bli inspirert til å ta på deg turskoene for å oppdage Nepals bortgjemte perler!**

Av Ragnhild Krogvig Karlsen

Norge-Nepalforeningen er stolte over å kunne presentere foreningens store satsing det siste året: Denne spennende boka, som det ligger et imponerende arbeid bak. Vi håper mange av dere medlemmer benytter sjansen og får med dere lanseringsarrangementet på Litteraturhuset onsdag 25. januar, kl. 18.00.

NNFs reisegruppe har lagt seg i selen for å gjøre dette til en interessant kveld for både for medlemmer, presse og publikum for øvrig. Tips andre og ta med venner og alle reiselystne som kan være interessert i Nepal. Dette gleder vi oss til!

Eventyrlige reiser og etisk turisme

I 2014 ble tanken om en annerledes reiseguide sådd. Du kan lese mer om hvordan prosjektet utviklet seg, og om boka's innhold på side 5. Adventures in Nepal er produsert i samarbeid med Himalayan Map House i Kathmandu, og vil være i salg i deres butikk i Thamel. Her i Norge vil den i første omgang kunne bestilles via henvendelser til NNF (se www.norge-nepal.no), og det vil bli salg av den på våre arrangementer. Grip gjerne første mulighet til å skaffe deg boka i hånden for kr. 100,- på Litteraturhuset 25. januar!

Mellom permene vil du finne over 100 tur- og

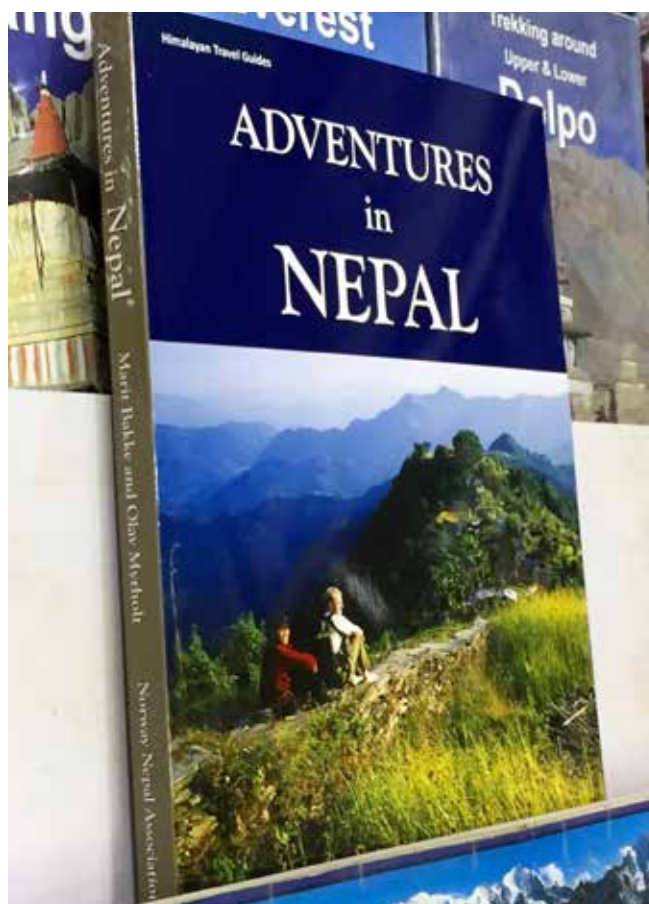

Foto: Himalayan Map House

opplevelsesforslag, tematiske aktiviteter, samt aktiviteter for eldre og familier som reiser med barn i Nepal.

Programmet starter kl. 18

Møt forfatterne Marit Bakke og Olav Myrholt, og hør foredrag fra Anuradha Gurung og Øyvind

NYTT FRA STYRET

Amundsgård, som forteller om å reise med barn i Nepal, fra Rajeev Rai om spennende sykkelruter, og Ann-Helén Selle Opdal om Nepals velværeturisme. En representant for den norske ambassaden i Kathmandu er også invitert.

- Velkommen (Aina Grødahl)
- Hilsen fra ambassaden (Jan Eriksen)
- Tur med barn (Øyvind Amundsgård og Anuradha Gurung)
- Velværeturisme (Ann-Helen Selle Opdal)
- Pause (boksalg, kaffe og prat)

- Sykling i fjellet (Rajeev Rai)
- Presentasjon av boka «Adventures in Nepal» (Marit Bakke og Olav Myrholt)
- Spørsmål fra publikum
- Boksalg og signering

Se også:

- Litteraturhuset.no http://www.litteraturhuset.no/program/2017/01/Eventyr_i_Nepal.html
- Og Norge-Nepal.no

Norge - Nepal foreningen

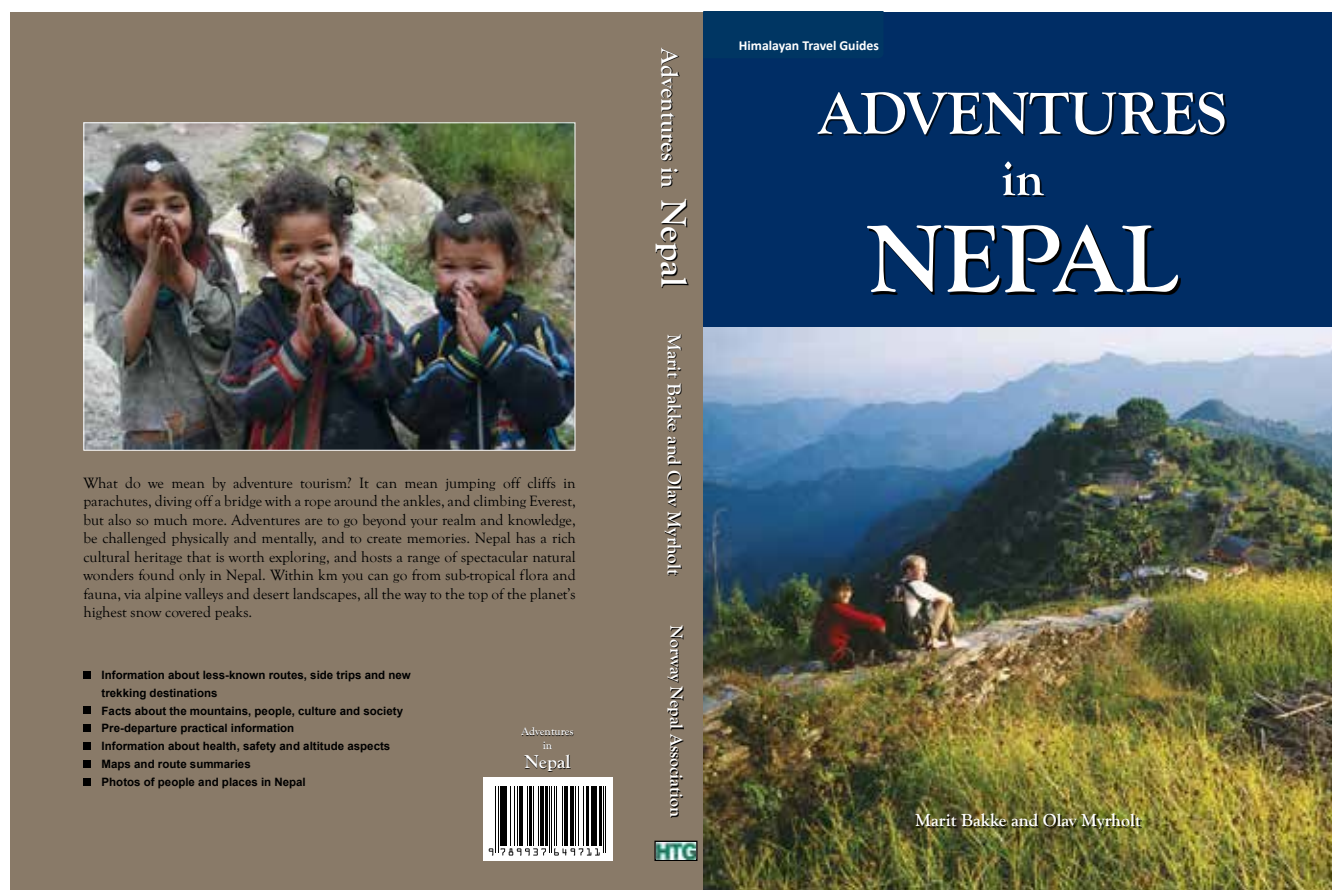

Boken er skrevet av Marit Bakke og Olav Myrholt, og publisert med støtte fra Den Norske Ambassaden i Katmandu/Utenriksdepartementet

Ny og annerledes guidebok: Adventures in Nepal

Av Marit Bakke og Olav Myrholt

I denne artikkelen forteller Marit Bakke og Olav Myrholt om boka som gjør det mulig å planlegge reiser til kjente og mindre kjente steder i Nepal. Den skal også stimulere til en bærekraftig turistnæring i dette vakre landet.

Bokomslag: Himalayan Map House

Hvordan kan inntektene fra turismen spres til områder i Nepal som hittil ikke har nytt godt av turistnæringen?

Våren 2014 stilte nåværende norske ambassadør i Nepal, Kjell Tormod Pettersen, dette spørsmålet under et møte med styremedlemmer i Norge-

Nepalforeningen. Ambassadøren savnet en brosjyre eller bok som kunne inspirere nordmenn til å oppsøke mindre kjente områder, især i vestlige og østlige Nepal. Ambassadøren spurte: Kan Norge-Nepalforeningen gjøre noe?

NYTT FRA STYRET

Sandesh Prajapai og Santosh Maharjan redigerer boka.
Foto: Marit Bakke

Spennende bokprosjekt

Joda, Norge-Nepalforeningens styre reagerte positivt og planleggingen av prosjektet begynte. Boka skulle produseres i Nepal. Høsten 2015 ga Himalayan Map House et tilbud, og ved årsskiftet 2015/16 bevilget Utenriksdepartementet 50.000 kr i produksjonsstøtte. Nå var det bare for de to forfatterne, Marit Bakke og Olav Myrholt, å stå på. I juni 2016 ble manuskriptet levert og utover høsten arbeidet forlaget med layouten. Det gikk litt langsomt, så i oktober reiste Marit for å diskutere gode løsninger på presentasjonen av over hundre turforslag og oversiktlige kart.

Inspirere til sunnere og bærekraftig turisme

Tittelen er *Adventures in Nepal*, ikke *Trekking in Nepal*. Det er faktisk bare 8-10 % av besøkende til Nepal som går på trekking. Bokas formål er å gjøre turister nysgjerrige på nye steder og opplevelser, å bli utfordret både fysisk og mentalt uten nødvendigvis å måtte være i super form. Samtidig skal den være med på å senke terskelen for å besøke Nepal og komme seg

Santosh, Marit, Sandesh og Pawan Shakya skåler for at enda flere sider er ferdige.
Foto: HMM

ut på tur, se seg om og møte folk mest mulig på nepalske premisser. Den er ikke en vanlig guidebook som du kan gå på tur med, men skal inspirere de som overveier å reise til Nepal, og gi praktiske råd om nyttige ting å vite før avreisen og mens man oppholder seg i landet. Dette vil gi en forståelse av hvordan turistene kan bidra til en sunnere, mer ansvarlig og bærekraftig turistindustri i Nepal.

126 forslag til turer og opplevelser

Bokas 126 tur- og opplevelsesforslag er inndelt etter hvor mange dager eller uker man har til disposisjon. Boka beskriver også noen steder – hubs – som kan være utgangspunkt for mindre turer. Til slutt nevner boka aktiviteter for spesielt interesserte: fugletitting, terrengløping, sykling, hesteridning, sanke honning, botaniske turer, elverafting, ekstremsport, nyte varme kilder og oppleve festivaler. Også aktiviteter for eldre og familier som reiser med barn er med.

I midten av januar ankom bøkene til Norge, og endelig er den klar for salg.

NYTT FRA STYRET

Lanseres på Litteraturhuset

Boka blir lansert på Litteraturhuset i Oslo, onsdag 25. januar kl. 18 (Les om arrangementet på side 3). Det blir korte innledninger om sykling, å reise med barn, og velværeturisme, og forfatterne forteller om arbeidet med boka. Bevilgningen fra UD forutsetter at boka ikke skal selges med profitt. Derfor selges den for 100 kr. (216 sider).

Bokas innhold

Preface and Acknowledgments, Why visit Nepal?

Part I. NEPAL

Geographic regions, climate, people of Nepal, caste system and inequality, refugees in Nepal, political history, culture, religion.

Part II. A VULNERABLE COUNTRY

Production: Agriculture and forestry, industry and trade, tourism

Social conditions: Standard of living, education, health, infrastructure

Development in Nepal: Frameworks for development, Does development aid work? Grounds for optimism

Part III. GOOD TO KNOW

Good to know before departure: Length of stay, When to go, Where to stay, Trekking fees, Equipment

Good to know during the tour

Travel and trekking ethics

Good to know at the end of the tour**Part IV ADVENTURES IN NEPAL**

1-2 Day Trips and adventures, 3-4 Days Trips and adventures, 5-10 Days Trips and adventures, 11-14 Days Trips and adventures, 2-3 Weeks Trips and adventures, Trips and adventures for more than 3 weeks, Trekking the Great Himalayan Trail, Expeditions and Mountaineering, Special activities.

Appendix

Inneholder henvisninger og lenker til myndigheter, institusjoner og organisasjoner i Nepal, digitale kilder til informasjon, kart og apper. Litteraturliste med de mest relevante guidebøkene, bøker om kultur, sosiale forhold, historie, natur-guider, romaner og fortellinger.

Fjellene sett fra veien til Pokhara.

Foto: Manohar Pradhan

Kalender: Dette skjer i NNF

22. Januar: Språkkurs

I samarbeid med Non Resident Nepali Association (NRNA) har vi den glede å invitere til nepalsk-norsk språkkurs/språkutveksling. Vi holder kurs annenhver søndag, og starter allerede 22. januar i NRNAs lokaler på Økern. Lokalet ligger like ved T-banestasjonen i Selma Ellefsensvei 2.

Ta kontakt pr. e-post, smitamalla@hotmail.com eller info@nrnanorway.no, slik at vi får en viss oversikt over hvor mange som kommer. Dere kan også gjerne ta med venner som ønsker å lære nepalsk.

Les mer om språkkurset på side: 9

Tid: søndag 22. januar kl. 12:00

Sted: Selma Ellefsensvei 2, Økern

25. Januar: Boklansering på Litteraturhuset

Les om boka og lanseringen på side: 3-7

Tid: Onsdag 25. januar kl. 18:00

Sted: Litteraturhuset i Oslo, rom Nedjma

23. Mars: Årsmøte m/ medlemsmøte

Program er under utarbeidelse

Tid: Torsdag 23. mars kl. 18.00

Sted: Batteriet, Fredensborgveien 24 A, 0177 Oslo

14. april: Nepalsk nyttår

Mer informasjon kommer senere: Følg med på norge-nepal.no, Norge-Nepalforeningen på Facebook og e-post.

Mai-Juni: Hamro Patrika nr. 2, 2017

Send gjerne artikler, bilder, ideer og tips til redaksjonen v/ ragnhild.krogvig@gmail.com eller til post@norge-nepal.no innen **1. april**.

Mai-Juni: Medlemsmøte

Informasjon om program, tid og sted kommer senere.

Lær nepalsk eller norsk med språkgruppen

Annenhver søndag møtes medlemmer i Norge-Nepalforeningen og NRNA for å lære hverandre nepalsk og norsk. Vår nye språk- og matgruppe tar form.

Smita Malla og Dwarika Maharjan skrev nepalske ord for ulike matingredienser og hilsener på tavla. Foto: Astrid Hovden

Av Ragnhild Krogvig Karlsen

Vil du lære mer om nepalsk språk og kultur? Bli med på lavterskel språkkurs og lær noen glosser samtidig som du får prøve deg på å lage nepalske spesialiteter! Slik lød invitasjonen da Norge-Nepalforeningen og NRNA sammen startet noe helt nytt i høst.

10 deltakere møttes 3. september i Ravnkollbakken i Oslo til Nepalsk språkkurs med matlaging. Snart gikk praten, mens grønnsaker ble kuttet og lekre retter frest og fritert. En deilig duft av krydder og stekt løk spredte seg i lokalet. Nepalske navn på ingredienser og retter ble skrevet med kritt på tavla.

-Vi hygget oss med å lage *momos* og *pakoda* sammen og fikk samtidig drillet inn nyttige nepalske glosser, forteller Astrid Hovden, styremedlem i NNF og en av dem som vil lære mer nepali.

Lærte ord om mat og ingredienser, hilsener på nepali, det vil si grunnleggende fraser. Foto: Astrid Hovden

SIDEN SIST I NORGE

Masala, Jira, dhaniya, Aduwa, Lahashun. Nepalske ord gled lett ned, mens man snakket om tilberedningen av deilige momos med tradisjonell saus!

Foto: Astrid Hovden.

Lyst til å lære språk

Språk- og matgruppen er resultat av idéverkstedet våren 2016, der medlemmer i NNF og andre interesserte utformet ideer til temagrupper. Disse skal drives frem av medlemmenes interesser, og blir grupper som selv sørger for opplegg og fremdrift, men som får oppbakking fra styret i NNF.

NRNA og NNF samarbeider om dette kulturutvekslingstiltaket videre utover i 2017. NRNA har god erfaring og rutine etter å ha arrangert kurs i nepali for medlemmenes barn i flere år. Blant nepalerne er det også stor interesse for temagruppen. De ønsker å lære norsk og lære bort nepali.

Mat ble tema

-Tanken bak første treff var å lære inn vokabular om mat. Vi samler oss gjerne rundt måltider, og det er en fin måte å begynne på. Det å kunne snakke sammen om mat er kontaktskapende på reiser i Nepal, sier Astrid Hovden.

Smita Malla og Dwarika Maharjan ga en kort introduksjon til språket. Deltakerne presenterte seg for hverandre, loddet stemningen og interessen for å lære nepali. Noen skulle snart til Nepal og ville lære litt for å ta med seg for å få litt mer ut av tiden, mens andre som ønsket å lære mer grundig, for eksempel alfabetet, til bruk i arbeid med forskning i Nepal.

Å kunne snakke om mat på nepalsk, kan skape kontakt på reiser i Nepal. Noen av deltakerne og lærerne på kurs 3. september, 2016.

SIDEN SIST I NORGE

Nepalske ord gled lett ned, mens man snakket om tilberedningen av deilige momos med tradisjonell saus!

Foto: Astrid Hovden

Noe for alle?

Sammen med Smita Malla fra NNF og Dwarika Maharjan fra NRNA trekker Astrid Hovden i trådene. De har diskutert form og ambisjonsnivå.

-Utfordringen er at det er så forskjellige nivå og to forskjellige språk. Hvordan favne alt uten at det blir uinteressant for noen? sier Astrid og forteller at de vil eksperimentere litt og justere kursen etter hvert etter interesse og engasjement.

Tredelt kurskveld – to språk

Smita, Dwarika og Astrid i komiteen har nå utkast til et opplegg. Planen er å arrangere språktreff to søndager i måneden fra 12.00-14.00 i vår- og høstsemesteret. Allerede 22. januar arrangeres 2017s første språktreff.

-De første 45 minuttene begynner vi med undervisning i nepalsk. Midtveis blir det språkkafé der deltakerne snakker sammen på norsk og nepalsk (ca. ½ time). Deretter følger en kursdel på norsk. Dermed blir det mulig å delta kun på første eller andre del, ettersom hvilket språk en vil lære, mens det er en felles del i midten. Vi kommer til å velge et nytt tema for hvert møte.

Koking av og til

Av og til vil arrangementet utvides med matlaging.

-En gang i blant, kanskje en gang i halvåret, vil vi invitere bredere. Vi vet jo at mange flere er interessert i språk og mat-kulturutveksling.

SIDEN SIST I NORGE

Medlemmer i NRNA og Norge-Nepalforeningen stiller opp som lærere, men vi trenger flere som kan undervise i norsk. Er du interessert i å bidra hører vi gjerne fra deg!

Forslag til lærebøker er:

Det er ikke nødvendig å kjøpe lærebøker for å være med på kurset. Kursmateriell vil bli kopiert og distribuert av lærerne. "Complete Nepali" av Michael Hutt og Abhi Subedi er en grundig og systematisk lærebok i nepalsk. Boken forutsetter at man lærer alfabetet og anbefales til de som ønsker ekstra fordypning i språket.

Neste språktreff er 22. januar
(se Kalender side 8)

Ravkollenbakken 71
0971 Oslo

LØRDAG
3. september
KL 11:30-14:30

NEPALSK

SPRÅKKURS MED MATLAGING

Vil du lære mer om nepalsk språk og kultur? Bli med på lavterske språkkurs og lær noen gloser samtidig som du får prøve deg på å lage nepalske spesialiteter! Vi inviterer på momos og pakode, og norsk-nepalsk språk- og kulturutveksling. Påmelding sendes til dwarica_maharajan@yahoo.com. Velkommen!

Typisk landsbyhus på fjell.

Foto: Manohar Pradhan

SIDEN SIST I NORGE

Feiret Indra Jatra til inntekt for en god sak

Lakhey and Pulu Kishi dance. Photo: Manohar Pradhan

Av Dwarika Maharjan

Nepalese living in Norway, have for the first time organized Indra Jatra festival on 18 September 2016 in Oslo. The program was organized to promote Nepali cultures and to collect the fund for the treatment of women who are suffering from uterus prolapse in various cities of Nepal. In addition to these, it was organized to experience one of the biggest festivals of Nepal in Norway.

Indra Jatra (*Yenya*, in *Nepal Bhasa*) festival is one of the most exciting festivals of Nepal which are observed in Newar community of Nepal. The festival falls in the beginning of autumn and starts with the erection of a wooden pole (*Yosin Thanegu*, in *Nepal Bhasa*) made of pine at Basantapur Square in Kathmandu.

Traditional dish and dance

In Norway, the festival was organized first time with social motivation to collect the fund for a good cause. The program began with one of the attractions of the day, *Samay Baji* – an authentic

traditional dish of Nepal. The most attraction of the program were Lakhey dance, Pulkisi and Kumari dance accompanied by loud drums. The performance was carried out by the Nepalese local artists in Norway.

-I experienced and enjoyed a diversity of cultures from Nepal in Norway, which I have never experienced in Nepal, told one guest from Nepali origin during the program.

Documentary and music

The traditional dances, music, songs and a drama from students of Nepali School relating Indra

SIDEN SIST I NORGE

Lakhey dance by Dhruba Lal Pradhan.**Photo: Manohar Pradhan**

Jatra Legend were additional attractions. A short documentary about Indra Jatra produced by Avenues TV was also shown. The program jointly inaugurated by NRNA-NCC, Norway's President Kumar Pandit and ICC Member Nayan Malla.

Help for the patients with uterus prolapse

The program collected about 5000 NOK. The collected fund was handed to NRNA-NCC, Norway's project for the treatment of women who are suffering from uterus prolapse in various cities of Nepal.

Samay Baji – an authentic traditional dish of Nepal.**Photo: Manohar Pradhan****Kumari dance performed by Sanskriti Shrestha****Photo: Manohar Pradhan**

Every year from now

Smita Malla, coordinator of the organizing committee expressed sincere thanks to all the guests, artists, committee members and volunteers for their valuable presence and support. She also mentioned that the program will be organized every year onwards.

YouTube link of the video of the program in Oslo <https://youtu.be/W1jAZHyFuMY>

YouTube link of the documentary prepared by Avenues TV Nepal <https://youtu.be/pkCnKgq8p5w>

Four strategies to revive tourism in Nepal

Av Bijaj Shrestha

Tourism is the lifeblood of the Nepalese economy, but since the 7.8 magnitude earthquake that shook the nation in 2015 that cost 8,000 lives and left many thousands more homeless, visitors have stayed away. In 2016, the country was still struggling to recover. Bijay Shrestha took this interview with Mr. Deepak Raj Joshi, CEO of Nepal Tourism Board in Nepal, to share his plans and strategies to promote tourism industry.

In December 2015 Nepal Tourism Board (NTB) got its CEO Mr. Deepak Raj Joshi. Mr. Joshi, an MBA graduate, has one-and-a-half decade long experience of working at NTB, and was serving as senior officer at NTB. He will serve as executive head for the next four years. Mr. Joshi is the fourth CEO of NTB.

Bijay Shrestha (B.S): *How important is the contribution of tourism to the real economy of Nepal?*

Deepak Raj Joshi (D.R.J.): Though the contribution of Tourism in GDP doesn't look promising, its trickledown effect is massive in terms of employment in the grassroots level. Apart from employment generation, it also brings huge foreign currency to Nepal which helps run the government.

B.S: *What is the present tourism scenario?*

D.R.J.: Tourism is such a resilient industry which bounces back quite easily after the falls. The flow of tourists is now much better than last year. A few international chains of hotels are now ready to operate within one year. Nepal is slowly gaining the confidence of the travelers as a safe destination.

Mr. Deepak Raj Joshi, CEO of Nepal Tourism Board, says Nepal need to upgrade roads, concentrate on clean sanitation and pollution free environment. The country also needs to upgrade to 24/7 electricity and invest in human resources to enhance the tourism sector's potential.

Foto: Bijaj Shrestha

B.S: *What is your first move to revive the tourism industry to its former glory days?*

D.R.J.: After taking over the role of Chief Executive Officer of Nepal Tourism Board, I have devised four strategies – 2016 a year of survival, 2017 a year of revival, 2018 a year of reinvigoration and 2019 as a year of building back better. So plans are being made accordingly. Ghumphir Year (turist/uformelle besøk) has been declared for 2016-17, and 2018 as Tourism Year. We are working to bring back the former glory through our action.

ABOUT: Nepal Tourism Board

Nepal Tourism Board (NTB) 2053 was passed by the House of the parliament in 1996 and obtained Government seal in 1997. It's main objective is to enhance Nepal's tourism image as a premier travel destination in the world by maintaining, improving and diversifying the quality of tourism products and services in the country and promoting them effectively in the international market.

The mission is to maximize the benefit of tourism by promoting Nepal as a premier holiday destination with a defined brand image.

The main objectives are

- **Develop tourism sector as an important part of the overall economic development**
- **Establish Nepal as a premium destination on the world tourism map**
- **Expand the benefits of tourism down to the village level**
- **Establish backward and forward linkages of the tourism sector with the national economy so as to develop it as an important sector for the overall economic development**
- **Establish Nepal as premium destination in the world tourism market through effective publicity and promotion**
- **Enhance employment opportunities, income generation and foreign currency earning from the tourism sector and extend these benefits down to the village level.**

B.S: What infrastructure segments do you think currently need upgrading to enhance the tourism sector's potential?

D.R.J.: Airport is still a big hurdle for Nepal to bring more tourists in Nepal. Another one is we need to upgrade roads, concentrate on clean sanitation and pollution free environment, 24/7 electricity and invest on human resources.

B.S: You have said that you want to bring private sector onboard to jointly promote Nepal in a cost-effective manner with innovative programs. How do you intent to work on that?

D.R.J.: One of the main objectives of establishing Nepal Tourism Board is to work effectively with private sector. Since its inception, NTB has been working closely with private sector in promoting Nepal Tourism Board. Now we have amplified our effort by making their presence visible in our promotional efforts. We have col-

laborated with them in travel fairs, sales mission and other promotional activities.

B.S: What new initiatives have you planned for 2016, and say, for the next four years?

D.R.J.: We will be more engaged in promotional activities, like taking part in international travel fairs, organizing various tourism related activities and collaborating with private sector for tourism promotion.

B.S: Any messages to Norway to lure them to Nepal?

D.R.J.: Best thing about Nepal is not luxurious hotels, finest cars and craziest shopping malls, but Nepal is the unparalleled scenic beauty, arcane valleys, sublime temples and majestic Himalayas. Come and enjoy leaving everything materialistic tension back home.

TEMA: FARMASØYTISK INDUSTRI I NEPAL

Med forfatterens samtykke publiserer HP her et abstract av artikkelen *Trade in Health Service: Unfair Competition of Pharmaceutical Products in Nepal*, publisert i ***Dhaulagiri Journal of Sociology and Anthropology Vol. 3 , 2009***. Den ser kritisk på den manglende reguleringen av farmasøytisk industri i dagens Nepal. På side 18 blir Subedis artikkel kommentert i Jan Karlsens artikkel, som gir oss et blikk tilbake på utviklingen av moderne farmasøytisk produksjon og kvalitetskontroll i Nepal fra starten på 1980-tallet.

Trade in Health Service: Unfair Competition of Pharmaceutical Products in Nepal

Av Madhusudan Subedi

Abstract

About 35 percent of the total demand for medicines in Nepal is covered by Nepali Pharmaceutical companies, and such companies are moving ahead for producing different kinds of medicines. The Government of Nepal, Department of Drug Administration (DDA) has formulated different regulations and guidelines to ensure ethical practices in the medical sector of Nepal. Ethical Promotion of Medicine-2007 was developed and released to encourage the improvement of health care through the rational use of medicine and discourage unethical practices. It is distressing that the guidelines have not been implemented properly due to the conflict of interests among concerned stakeholders. The cost of medicine has been very expensive and poor people have always suffered.

Key Words: Bonus, Ethical Guideline, Unethical Practices, Pharmaceutical Regulation, Conflict of Interest

Madhusan Subedi, Tribhuvan University. Har blant annet en master i medisinsk antropologi fra universitetet i Bergen og var professor ved Patan Academy of Health Services inntil i fjor.

TEMA: FARMASØYTISK INDUSTRI I NEPAL

Nasjonal legemiddelkontroll

En godt fungerende nasjonal legemiddelkontroll er en viktig del av et moderne helsevesen, fordi det bidrar til å sikre befolkningen kvalitet og tilgjengelighet til legemidlene de trenger. Det bidrar til oversikt over salg og bruk av legemidler, og virker som en motvekt til frie markedskrefter. Et fornuftig samarbeid mellom legemiddelleverandører og -kontroll må etableres og utvikles, men her er ikke Nepal alene om å streve.

I 1983 startet et stort prosjekt med å etablere produksjon av legemidler basert på lokale medisinsplanter i Nepal. Forskning og systemer for kontroll var også i smeltedigelen.

Jan Karlsen gir i denne artikkelen et tilbakeblikk på veien mot en farmasøytisk industri og et nasjonalt legemiddelverk i Nepal.

TEMA: FARMASØYTISK INDUSTRI I NEPAL

Legemiddelkontroll og - distribusjon i Nepal har det tatt mange år å utvikle. Da jeg var en av flere FN-eksperter i Kathmandu i 1983, var jeg med på å starte utviklingen av en statlig legemiddelkontroll.

FN-støttet prosjekt for plantebaserte legemidler

I 1983 hadde Nepal laget et stort prosjekt som gikk ut på å etablere en forskningsstasjon for plantebaserte legemidler med en

Det startet med ideen om å lage legemidler basert på lokal bruk av medisinsplanter. Dette utviklet seg videre til «Herbal Products», vanlig legemiddelproduksjon og en statlig legemiddelkontroll i Nepal. På bildet: Kvinne rører i chang (ølbrygg) for arbeiderne på åkeren. Foto Jan Karlsen 1983.

Dr. Jan Karlsen er professor emeritus ved Farmasøytisk Institutt, Universitet i Oslo. I 1983 arbeidet han som ekspert i et av UNDPs prosjekter i Nepal.

-Å lese Madhusan Subedis artikkel «Trade in Health Service: Unfair Competition in Pharmaceutical Products in Nepal» ga meg lyst til å kommentere utviklingen av legemiddeltilvirkning, legemiddeldistribusjon og kvalitetskontroll i Nepal slik jeg har erfart utviklingen siden 1983. Det er interessant at vårt UNIDO-prosjekt fra begynnelsen av 1980-årene var med på å starte opp utviklingen av en moderne legemiddelproduksjon og etableringen av en statlig legemiddelkontroll i Kathmandu.

produksjonsenhet, en enhet for kvalitetskontroll og en enhet for farmakologisk testing av planteekstrakter. For å starte opp prosjektet hadde The Ministry of Soil and Forest Conservation stilt til disposisjon et laboratoriumsbygg i Thapathali som skulle utrustes med analyseutstyr. Lokal opplæring

TEMA: FARMASØYTISK INDUSTRI I NEPAL

skulle gis. I tillegg skulle en ny produksjonsenhet for planteprodukter bygges i Godawari utenfor Kathmandu. FN støttet prosjektet gjennom UNIDO med Rob Wijesekera som FN's prosjektleder. Jeg ble ansatt for å sørge for innkjøp av analyseutstyr, samt å lære opp lokalt personale i bruk av det moderne utstyret.

Muligheter i lokale medisinplanter

Omkring begynnelsen av 1980 var det satt i gang mange store undersøkelser av lokale medisinplanter i håp om å finne «lead molecules» for nye legemidler. Særlig i Kina var dette satt på 5-årsplanen og fikk massiv lokal støtte. UNIDO fulgte dette opp i mange land og Nepal var valgt som et hovedland for støtte til utvikling av medisiner basert på lokal folkemedisinsk tradisjon. Målsetningen var å skaffe billige og standardiserte legemidler fra lokale medisinplanter. Samtidig var tiden inne til å bygge opp hele helsesektoren med sykehus, utdannelse av kvalifisert personell, etablering av lokal legemiddelproduksjon og å etablere en velfungerende statlig legemiddelkontroll.

Et moderne helsevesen i startgropen

Nepal hadde på denne tiden ingen særlig produksjon av legemidler

Morgenstemning i sentrum av Kathmandu kl. 06.00.

Foto: Jan Karlsen 1983

(verken syntetiske eller plantebaserte) og absolutt ingen fungerende statlig legemiddelkontroll. Nepals legemiddelmarked lå helt åpent uten særlig kontroll i 1983. Et nytt stort sykehus var under bygging med hjelp fra Japan. Universitetssystemet var beskjedent med dårlige bygninger og meget liten investering i utstyr, bøker og bygninger. Tribhuvan University var helt nedslitt.

TEMA: FARMASØYTISK INDUSTRI I NEPAL**Det lokale apotek for naturmedisin.****Foto: Jan Karlsen 1983**

Selve helsevesenet var dårlig utbygd og legemiddeldistribusjon med apotek fungerte bare noenlunde i Kathmandu. Det store prosjektet med UNIDO var på mange måter starten på utviklingen av et moderne helsevesen med legemiddelproduksjon, distribusjon og kontroll i Nepal. Tidsaspektet for dette var det helt umulig å forutsi, men man håpet at man om noen år ville ha en brukbar produksjon av viktige legemidler lokalt, en godt kontrollert import av legemidler, en utvikling av lokalmedisinske produkter og en utdanning av farmasøyter for å dekke det lokale behov.

En spire sådd på 60-tallet

Royal Drugs Research Laboratory (RDRL) ble etablert i Kathmandu i 1964, men først i begynnelsen av 80-tallet ble et fellesprosjekt

med FN om innkjøp av instrumenter og opplæring av personale undertegnet og satt i gang. Da hadde et ganske langt planleggingsarbeid vært i gang i noen år. Det langsiktige målet var å kjøpe moderne kjemisk-analytisk utstyr, lære opp lokalt ansatte til å benytte instrumentene og deretter utvikle dette store prosjektet videre til en egen statlig legemiddelkontroll og en egen produksjonsenhet for lokalbaserte plantelegemidler. Hvordan prosjektet utviklet seg videre frem til 2016 gir et godt bilde på de utfordringene man står overfor når man skal gi en befolkning tilfredsstillende adgang til nødvendige legemidler, nok legemidler, rimelige legemidler og etablering av en egen industri for plantebaserte legemidler.

TEMA: FARMASØYTISK INDUSTRI I NEPAL**Barbereren.****Foto: Jan Karlsen 1983****Tre utviklingsveier for tradisjonsbasert medisin**

UNIDO ble kontaktet fordi organisasjonen på verdensbasis hadde mange prosjekter for å utvikle lokale tradisjonelle medisinplanteprodukter til velkarakteriserte plantebaserte legemidler. Hensikten var tosidig, på den ene siden utvikling av semiindustrielle produkter som kunne selges for å finansiere en mer langsiktig utvikling og på den andre siden å utvikle billige lokale legemidler basert på tradisjonell bruk til en pris til forbruker som var lav.

Tradisjonsbasert medisin i Nepal hadde mange utviklingsveier, en fra Ayurvedisk medisin, en annen fra tibetansk tradisjonell medisin og en tredje retning baserte seg på lokal, nepalesisk bruk av naturmedisin. Da vi begynte arbeidet i 1983 bestemte vi oss for å satse først på å utvinne eteriske oljer fra planter og å standardisere disse, slik at internasjonal parfymeindustri kunne være interessert i å kjøpe produktene. Dette ville kunne bidra til å finansiere den videre oppbyggingen av laboratoriet og infrastrukturen for legemidler i Nepal. Vi valgte denne gruppen av naturprodukter siden det ble antatt at disse halvfabrikata lettest kunne selges på det åpne marked og gi en fortjeneste som kunne støtte utviklingen av produksjonsenheten «Herbal Plant and Processing Laboratory» i Godawary. Franske parfymefabrikanter hadde allerede hatt sine speidere ute i Nepal for å se på muligheten for å produsere råvarer for industrien i Frankrike. Samtidig med undersøkelser over planter som inneholdt duftstoffer skulle man også systematisk undersøke aktuelle lokale legemiddelplanter. De første undersøkelsene ble gjort i laboratoriet i Thapathali og med utstyr skaffet til veie med midler fra UNIDO. En rekke lokale medisinplanter ble også undersøkt og selektert for videre foredling og dyrking med sikte på fremtidige produkter.

TEMA: FARMASØYTISK INDUSTRI I NEPAL

Barnearbeid. Jenter fletter kranser for pilgrimer til templene. Foto: Jan Karlsen

Behov for styring

Royal Drugs Research Laboratory (RDRL), som er nevnt ovenfor, startet så for alvor opp i 1983. Problemer med rekruttering av egnet personale ble til å begynne med løst ved opplæring gjennom bruk av FN-eksperter. Deretter måtte man se på muligheten til å etablere en lokal undervisning i farmasi/analytisk kjemi på universitetsnivå. Samtidig ble det etablert en egen produksjonsavdeling av plantebaserte råvarer som skulle kunne eksporteres for å kunne gi videre finansiering av driften. Undertegnede hadde hele tiden i Kathmandu et langsiktig mål med å informere om nytten av en statlig legemiddelkontroll med internasjonal støtte. I min periode i Kathmandu ble det samlet inn produkter med benzylpenicillin som et eksempel for å undersøke kvaliteten av legemidlene i markedet. I Kathmandu fantes det over 100 forskjellige benzylpenicillinpreparater og et stort antall av disse holdt ikke de vanlige krav til innhold av virkestoff. I tillegg kunne pasienter på apotek kjøpe en, to eller tyve penicillintabletter alt etter økonomisk evne. Ikke rart at en bedre styring av legemidlene var nødvendig.

I 1993 ble RDRL delt i to. Den analytisk-kjemiske delen ble til Drug Quality Control Unit under Department of Drug Administration (DDA) under helseministeriet og produksjonsdelen av plantebaserte legemidler ble til Natural Products Development Division under Department of Plant Resources.

I 1999 ble det igjen omorganisering, i det produksjonsenheten ble til Natural Products Research Laboratory og analysedelen ble lagt direkte til Department of Drug Administration (DDA).

Utdanning og rekruttering

I mellomtiden hadde min «counterpart» i prosjektet, Sitaram Adhikari, vært med på å etablere det nye Kathmandu University med en egen linje for farmasi (bachelor og master). Det gamle Tribhuvan University hadde hverken egnede lokaler eller instrumenter eller lærekrefter nok til å forsyne Nepal med farmasøyer. Farmasøytene hadde hittil blitt utdannet for den største delen i India og Ph.D.-grader ble finansiert gjennom støtte fra Storbritannia, Frankrike og Tyskland og for en del utført i Europa. Det ble ansett for viktig at denne utdannelsen kunne gis i Nepal.

På vei inn i et regulert marked

Samtidig med denne utviklingen og omorganiseringen ble det etablert mange nye produksjonsenheter (private) for legemidler for Nepal. WHO's liste over «Essential Drugs» ble tatt i bruk i Nepal og etter hvert er nå 35% av legemidlene i Nepal lokalprodusert. Nepal har nå 42 allopatiske legemiddelprodusenter og markedet øker per i dag med ca. 15 % per år. Nepal er på vei inn i et velregulert

TEMA: FARMASØYTISK INDUSTRI I NEPAL

Kvinne på grønnsakmarkedet. Foto: Jan Karlsen 1983

legemiddelmarked (i teorien).

Man må nå regne med at legemiddelinnkjøp og distribusjon på sikt blir strengere kontrollert. Dette er en naturlig utvikling når en statlig legemiddelkontroll er godt etablert. Det gjelder altså å få etablert seg raskt i markedet med sine egne legemidler. I en artikkel i *Dhaulagiri Journal of Sociology and Anthropology* av Madhusuban Subedi (*Trade in Health Service: Unfair Competition of Pharmaceutical Products in Nepal*) tas problemet med en rettferdig distribusjon av legemidler i Nepal opp til diskusjon. Forfatteren beskriver hvordan den farmasøytiske industri kjemper om å etablere seg i markedet med alle midler overfor legene med gaver, støtte til kongresser, gratis legemiddelprøver og mye annet for å lokke legene til å bruke "deres" legemidler. I artikkelen beskrives dette fenomenet som noe helt spesielt, hva det selvfølgelig ikke er!

Lukrativt å etablere seg

Nepal har p.t. 4976 spesialpreparater fra andre land enn Nepal og 2768 lokalproduserte. Den statlige legemiddelkontrollen har i teorien laget egne etiske lover som skal regulere legemiddelomsetningen. Problemet er selvfølgelig at DDA ser ut til å mangle kraft og vilje til å gjennomføre og kontrollere at reglene overholdes. Dette er ikke noe spesielt for Nepal. Men, gjelder også mange andre små land

som de senere årene har forsøkt å etablere et statlig kontrollorgan, for å prøve å styre legemiddelmarkedet.

Legemiddelmarkedet er ganske lukrativt med gode inntekter for den industri som kan etablere seg i markedet og da er det dessverre nærliggende for mange «å bruke alle midler» for å oppnå dette.

Utfordrende å kontrollere

Dette er et velkjent problem. Man har forsøkt å løse dette gjennom en streng regulering og kvalitetskontroll av legemiddelleverandører. Problemet er at produsenter og importører ikke er så interessert i å være med på en statlig kontroll da dette vil begrense markedet til de som har etablert seg og tvinge nye aktører til å selge til lavere priser for å komme inn på markedet. Opp mot dette står det lokale markedets størrelse og internasjonale legemiddelprodusenters «monopol» på visse

TEMA: FARMASØYTISK INDUSTRI I NEPAL

essensielle legemidler. Det er mange faktorer som styrer et velfungerende distribusjonsnett av legemidler til en fornuftig pris per enhet. Statlig regulering av legemiddelmarkedet er vanskelig nok i Norge som har en sterk legemiddelkontroll i Statens legemiddelverk og et velfungerende regelverk. Dermed skjønner man snart at reguleringen av legemiddelmarkedet i Nepal ligger noen år etter i utviklingen. Et samspill mellom Drug Regulatory Body og den farmasøytiske industrien er helt avgjørende for å få en fornuftig legemiddeldistribusjon til å fungere.

Hjelpemiddel for legemiddelkontrollen

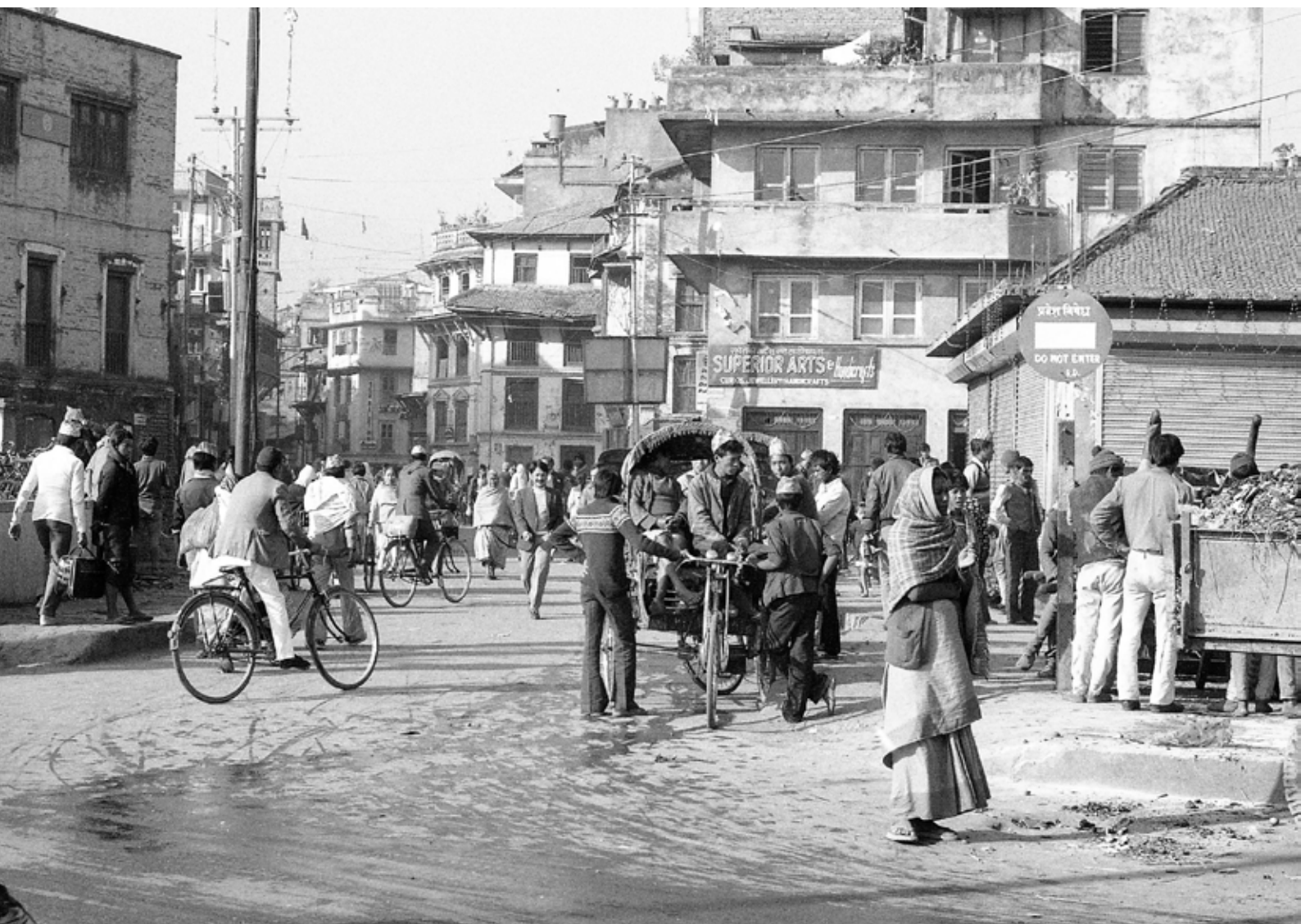
I 1986 publiserte WHO en liste over «essential drugs» og denne listen ble revidert i 1992, 1997 og i 2002. Listen skulle være et hjelpemiddel for lokal legemiddelkontroll og for å støtte lokal legemiddelproduksjon. I Nepal ser dette ut til å ha gitt en god stimulans til industrien. Det som mangler i Nepal per i dag ser ut til å være en strengere gjennomføring av de etiske retningslinjer for legemiddelkjøp og distribusjon.

Slik utviklingen går i land som Nepal ser det ut til at det er mange interesser som forsinker kontrollen med legemiddeldistribusjonen. DDA har for liten makt (og kanskje kunnskap) til å kontrollere bedre legemidlene som distribueres i Nepal. Det er mange lokale forretningsinteresser som enten blokkerer for gjennomføringen av de etiske reglene eller forsinker utviklingen gjennom ikke å inngå bindende avtaler med DDA. Dette pekes det på i artikkelen som er referert til ovenfor.

Tross alt i riktig retning

Når jeg ser på utviklingen av legemiddelproduksjon i Nepal siden 1983 og status i dag med etableringen av en statlig legemiddelkontroll (DDA), etableringen av Kathmandu University med egen linje for farmasi (sikrer rekruttering) og etableringen av et Natural Products Research Laboratory kan man si at utviklingen har gått langsomt, men at den tross alt går i riktig retning. I samarbeidet mellom statlig kontrollorgan (DDA) og farmasøytisk industri er det stadig mange problemer, men her vil man nok lykkes når begge sider skjønner fordelene av et velregulert legemiddelmarked hvor pasientens ve og vel står i sentrum.

Her er det på sin plass å sitere konklusjonen i artikkelen som det er henvist til ovenfor: "Effective functioning of a pharmaceutical system is dependent on the transparency of the process, and ability to hold individuals and entities accountable for adhering to standard procedures, norms, laws and regulations in each one of the functions. When the medicines are prescribed and dispensed more for the financial interests of the prescribers and dispensers than for the need of the patients, this prevents accountability. By informing consumers on quality, price and efficiency of drugs and strengthening their position, the pharmaceutical companies can be forced to adapt fair business. The crucial issues is, of course, awareness of consumer rights who can be mobilized to resist the unethical marketing strategies of pharmaceuticals and drug traders. The regulatory bodies would not be able to implement the public's concerns, especially

TEMA: FARMASØYTISK INDUSTRI I NEPAL

Nå er det over 30 år siden dette øyeblikksbildet fra trafikken i Kathmandu ble tatt. Like lenge er det siden legemiddelkontroll i Nepal ble brakt på bane.

Foto: Jan Karlsen, 1983

those that affect the below-poverty level population in Nepal. If the proactive initiations are taken to regulate the Nepali pharmaceutical market in an ethical manner, the country's health sector will grow at a healthy clip. Without increasing the transparency and accountability in the matters of drug registration, production, promotion, distribution, prescription and pricing the issues of public health and consumer rights will remain tangential."

Etter å ha vært med på oppstarten av den statlige legemiddelproduksjonen og den statlige

legemiddelkontrollen i Nepal samt gitt initiativer til lokal legemiddelproduksjon utenom den tradisjonelle medisinen, er begrepene og problemene som er nevnt i konklusjonen over ganske så selvsagte. Det er først når man skal sette gode regler ut i livet at virkelighetens problemer dukker opp. Det er derfor å håpe at legemiddelsituasjonen i Nepal etter hvert blir bedre og at DDA kan sette makt bak sine regler som gjelder logistikken i legemiddelforsyningen i Nepal.

TEMA: VERDENSARV OG MENNESKERETTIGHETER

Menneskers rettigheter når byen raser sammen

Av Ragnhild Krogvig Karlsen/Hans Christie Bjønness

Patan er en av Himalayas vakreste, levende historiske byer, og det er hevet over tvil at lokalbefolkningen spiller en nøkkelrolle i bevaringen av kultur- og verdensarven, sier professor Hans Christie Bjønness. Han er opptatt av hvordan ulike typer rettigheter blir ivaretatt og spiller inn i gjenoppbygging av bysamfunn etter jordskjelvet i Nepal.

Et og et halvt år etter jordskjelvet har mange lokalsamfunn i Nepal fortsatt store sår. Hvordan har jordskjelvet rammet lokalsamfunnet og hva har det mobilisert av positive krefter i det store gjenoppbyggingsarbeidet? Med sin historiske bebyggelse er sentrale deler av Patan, sammen med seks andre steder i Kathmandu dalen, på UNESCOs Verdensarvliste. Er denne fantastiske kulturarven ødelagt for alltid? Er det håp om at nepalerne kommer styrket ut av denne vanskelige tiden?

Dette var spørsmål jeg hadde med meg da jeg besøkte professor Hans Christie Bjønness ved NTNU for et intervju i fjor. Han hadde engasjert seg sterkt i å gjøre konsekvensene av jordskjelvkatastrofen kjent for studenter og lærere ved universitet, og hadde blant annet appellert til Utenriksdepartementet og ambassaden om å styrke universitetene i Nepal og til både NTNU og NMBU om deltakelse i gjenoppbyggingsarbeidet.

Jeg så fram til å møte Bjønness, som i mange år har studert Kathmandudalens bysamfunn, - utvikling og arkitektur, og har et sosialt

Hans Christie Bjønness, professor ved Institutt for arkitektur og planlegging ved NTNU har studert arkitektur og samfunn i Kathmandudalen i flere tiår. Han er gift med den nepalske kunstneren Pramila Giri og er ofte i Nepal. Bjønness mener at Patan som World Heritage Monument Zone (Verdensarvsted) må sees i sammenheng med Newarenes urbane og levende bo- og arbeidsmiljø.

perspektiv på sitt arbeid. Han veileder studenter i byøkologi, som blant annet tar for seg tematikk som hjemløshet og ukontrollert bosetting i historiske byer i Nepal, India og Tibet.

Spesielt aktuelt er det at Bjønness er involvert i et sveitsisk finansiert internasjonalt forskningsprosjekt om rettighetsperspektivet på verdensarv. Der er Nepal med som ett av fire «case» land.

TEMA: VERDENSARV OG MENNESKERETTIGHETER

Hva kan sies om langsiktige konsekvenser for folks levekår i den jordskjelvrammete verdensarvbyen? Hvordan ser folk – og myndigheter på rettigheter til og ved stedet – nå etter jordskjelvet? Hvor store er utfordringene i forholdet mellom utvikling og bevaring? Dette har vi tatt for oss i denne artikkelen.

Hvordan er Patan som by? Newarbyenes struktur

-Patan er en av Himalayas vakreste, levende historiske byer, og det er hevet over tvil at lokalbefolkningen spiller en nøkkelrolle i bevaringen av kultur- og verdensarven, mener Hans Bjønness.

Med sine eldgamle gatestrukturer, templer og plasser, blir Patan brukt på mange måter slik folket har levd der i lang tid. Folk lever i byen, skaper den og er en del av den. Ulike grupper av Newar-befolkningen har satt preg på ulike områder i byen. Med nye generasjoner og internasjonal kontakt, er det likevel de siste tiårene i ferd med å skje endringer som akselererer. Det innebærer at nasjonale og internasjonale interesser knyttet til å ta ansvaret for byen som verdensarvsted, kan stå i motsetning til lokalbefolkningens interesser.

Bjønness mener at Patan som World Heritage Monument Zone (Verdensarvsted) må sees i sammenheng med Newarenes urbane og levende bo- og arbeidsmiljø. Byen er organisert i rene offentlige områder, private områder og områder i gråsonen, som for eksempel gårds plasser, små veier og kvartaler.

-Newarenes byer i Kathmandudalen er fantastiske intelligente byer med tanke på struktur, samlokalisering av bolig og arbeid, og fordeling av offentlige, halvprivate og private byrom. Til tross for at det er en tendens at folk fra de høyere kastene bor nærmere palassene, danner den felles religiøse kulturen i offentlige rom forbindelseslinjer mellom kastene i byen. Alle nabolag har sine egne templer, gjerne et tempel for guden, Ganesh. I tillegg har festivalene og tempelplassene alltid spilt en viktig rolle. De inkluderer hele bybefolkningen, sier han.

Mens offentlige plasser og gatekryss er tilgjengelige for alle og blir brukt som møteplasser av alle lag i befolkningen, kan kvartalene i Kathmandudalens byer være kastesegregerte. Dette betyr at messingstøpere har sitt kvartal og treskjærere et annet. I Patan preger denne typen halvprivate eierskap byrommet, og er grunnlaget for naboskap, «toles». Tilhørigheten til kasten er på dette nivået mer enn storfamilien eller slekten. Kasten har en yrkesbakgrunn som vi kanskje kan sammenligne med de gamle håndtverkerlaugene i Norge.

Oppløsning eller samhold?

Kunnskap om endringer og utvikling fra dag til dag i en by (dette kalles bytransformasjon) er en forutsetning for å kunne forstå endringene som en katastrofe som jordskjelvet skaper. Forskermiljøet som Bjønness er en del av, sitter for eksempel på tidligere studier og intervjuer med innbyggere i Patan, og dette er sentralt.

-Antakelsen vår er at etablerte negative, men

TEMA: VERDENSARV OG MENNESKERETTIGHETER

heldigvis også positive, utviklingstrekk vil forsterkes som en konsekvens av jordskjelvet.

Bjønness var i Nepal da jordskjelvet rammet i april 2015, og i september samme år dro han tilbake til Patan for å snakke med folk og undersøke situasjonen.

-Ja, jeg var meget bekymret da jeg startet studiene og møtte våre kontaktfamilier i Patan. Katastrofer forsterker gjerne forskjeller som allerede eksisterer i et samfunn. De fattigste blir hardere rammet, kvinner blir mer utsatt enn menn, og privilegerte grupper blir i mindre grad berørt, kommer seg raskere og så videre. Når det gjelder bygningsmessige skader, er det en fare for at det som har vært en funksjonell deling av fellesareal og vakre, historiske by- og boligmiljø med sterk identitet og katebasert samhold, blir endret, forteller han.

Lokalt ansvar viktig

En stor utfordring nå, er å videreføre den historiske bykonteksten og samtidig ta vare på borgernes primære bobehov i området, uten fraflytting. Bjønness mener lokalbefolkningens rettigheter og ansvar må styrkes.

-Pagodene må gjenoppbygges i nært samarbeid og med sterk deltakelse av lokale, religiøse organisasjoner, «guthis», og levende lokalsamfunn som ser på pagodene som sine. Gjenoppbyggingen av templene på en slik måte, gir en mulighet til å bøte på den skaden som er gjort ved at «State party» for UNESCO med

Verdensarv, nasjonaliserer og internasjonalt eierskapet i den lokale kulturarven, sier han.

Universelle og kulturelle rettigheter

Denne artikkelen tar for seg kulturarv sett i et rettighetsperspektiv. Kan du forklare litt nærmere hvilke typer rettigheter som er relevante og viktige i denne sammenhengen?

-På den ene siden har vi de universelle rettighetene, gjerne nedfelt i konvensjoner og avhengige av å være ratifisert og signert av myndighetene. Dette er for eksempel menneskerettighetene og barns rettigheter, at alle har rett til mat, klær, et hjem og trygghet f.eks. På den andre siden har vi de kulturelle rettighetene, som vi gjerne oppfatter at vi har i forhold til våre verdinormer. De kan bygge på stedstilhørighet, mellomfolkelige relasjoner og kulturelle lover, som mange mener det er deres rett å følge. Denne korte innføringen er selvfølgelig sterkt forenklet, forteller Bjønness.

En rettighetsbasert tilnærming er viktig i utviklings- og kulturbevaringsarbeidet, og det er viktig at institusjonene som er involvert er i stand til å operasjonalisere slik tenkning.

-I forskningssamarbeidet med professor Sudarshan Raj Tiwari ved Dept. of Architecture and Urban Planning, institutt for Engineering, Tribhuvan University i Kathmandu har vi kommet fram til flere hovedkategorier og skjerpet terminologi for rettighetsperspektiv i den vanskelige gjenoppbyggingsfasen etter

TEMA: VERDENSARV OG MENNESKERETTIGHETER

VISSTE IKKE OM VERDENSARV: Asmita (16) fikk avbrutt sin skolegang grunnet jordskjelvet. Moren, som er hovedforsørger, kunne ikke finne midler til gjennomføring av eksamen for SLC (School leaving certificate) etter 10 års skolegang. Familien lever på 60 % av en fattigdomsgrense på 1,25 dollar per person per dag.

Rettigheter til grunnleggende levekårsbehov er en sentral utfordring innen verdensarv-området i Patan. Asmita kjente ikke til Verdensarven, eller at hun bodde på et av de FN-utnevnte verdensarvstedene. Hun blir her intervjuet i gårdsplassen hvor hun bor av sosiologen Manjula Giri, som er tilknyttet forskningsprosjektet om rettighetsperspektiver på verdensarv.

Foto: Hans Christie Bjønness

jordskjelvet i Nepal, forteller Bjønness.

Rett til sikkerhet og trygghet

Tilbake til april 2015: Det rister, folk kaster seg ned på bakken, asfalt sprekker opp, folk kommer ramlende ut av bygninger, vegger brister, tak raser sammen.

Hvor søkte folk tilflukt? Hva fant dere ut om retten til sikkerhet og trygghet?

-De fleste familiene og kastene i nabolaget vi studerte, og som vi kjenner godt fra studier i sosial byøkologi i Patan i 1994, 98, og 2005, fant trygghet og et sted å overnatte i buddhistiske klostre i nærheten og som var intakte etter skjelvet. Men, to av familiene vi intervjuet, den ene en Maharjan-familie (av bondekasten) fikk ikke tilgang til noe sikkert sted i nærheten av der de bodde. Dette er et hushold med en kvinne og mor som hovedforsørger. De fortalte at de følte seg ekskludert, og at de måtte gå helt til Shankar Mol templene og «ghats» ved Bagmati-elven for å søke tilflukt. Dit dro de fordi de hadde familie og venner som holdt til der, men de både bodde og sov ute. Den andre familien reiste ut av byen, til slektninger, «maiti ghar», i Terai.

-Dette studiet har likevel et begrenset materiale og mine kollegaer fra en rundebordskonferanse om forskningsresultatene før nyttår i 2015, mente at dette ikke var representativt. De framholdt at dagene etter jordskjelvet framviste en demonstrasjon av samhold på tvers av kaster og klasser, sier han.

Rett til bærekraftige levekår

Nå er det gått lenger tid. Hva med den vanskelige prosessen med å komme seg igjen, gjenopprette stabilitet og gjenreise hjem og bygninger? Klarer familiene å gjenopprette bærekraftige levekår etter en slik katastrofe?

-Blant de mest sårbare av dem vi snakket med i Patan, var nettopp de to nevnte familiene. De levde under fattigdomsgrensen, med en inntekt på ca. 60 % av 1.25 dollar per familiemedlem / dag. Familiene hadde usikre rettigheter til

TEMA: VERDENSARV OG MENNESKERETTIGHETER

husene de bodde i. I det ene tilfellet stod mannens navn i et skjøte sammen med en slektning, mens den andre familien bare hadde tilgang til huset, som står i bestefarens navn og enda ikke er delt mellom sønnene.

Boforholdene er utrygge etter jordskjelvet. Deler av det ene huset er rast og hele familien på fem sover nå på 2 X 2,7 meter. Barna i sengen, mor og far og svigermor på gulvet! Til tross for at myndighetene har gitt råd om at husene bør forlates, blir familiene værende der. Begge husene må repareres, men de to familiene har verken råd til det eller til å leie andre steder. Stapit-familien bor kun i den nederste etasjen nå. Av frykt for at andre slektninger skal overta leiligheten mens de er borte, blir de værende, forteller Hans Bjønness.

Amartya Sens (nobelprisvinner i økonomi) har beskrevet fattigdom, «deprivational poverty», som en mangel på både frihet, adgang til nettverk og sosial og materiell kapital som i sin tur frarøver den enkeltes eller gruppers mulighet til å utvikle seg fritt og vokse ut av fattigdom. Nyere studier har i stadig større grad rettet oppmerksomheten mot eiendomsrett og tilgangen til eiendom som en viktig dimensjon når vi måler levekår.

Hva med barn og ungdom og deres fremtid – hvordan er de berørte?

-Katastrofer diskriminerer. I jordskjelvet i Pakistan i 2005 var nesten 50 % av ofrene barn. Heldigvis, i Nepal var det første jordskjelvet 25. april 2015 på en lørdag da skolene var stengt. Men, likevel var andelen barn under 10 år som omkom på mellom 20 – 30 %.

-Jeg kjenner Maharjan-familiene godt fra tidligere studier, og de har virkelig stått på og investert alt de har for å gi barna muligheten til utdanning og kastemobilitet. Barna gikk på privatskole. Men, etter jordskjelvet har ikke familiene lenger råd til å betale, og dermed får ikke de to tenåringsdøtrene fullført sin avgangseksamen.

Stapit-familien klarte seg godt økonomisk før jordskjelvet, men etter skjelvet mistet mannen i huset jobben sin som kokk på et hotell, som følge av nedgang i turismen.

House-pooling truer verdensarven

Hvordan blir tilstanden til bygninger og boliger håndtert etter jordskjelvet?

-Etter jordskjelvet ble den fysiske tilstanden til husene i Patan undersøkt av bykommunen, «nagar palika». Men etter det vi kjenner til, ble det ikke foretatt undersøkelse av levekår for å vurdere familienes behov for støtte til å bedre sikkerheten i hjemmet og nærmiljøet. Det er skremmende å se mengden av gamle, vakre hus som har støtter av tre for at fasadene ikke skal rase, sier Bjønness.

Det er også snakk om «house-pooling». Det betyr at hele kvartal rives for å bygges opp med sikrere, moderne hus.

-Dette setter til side en individuell, faglig bygningsevaluering, og tradisjonelle bevaringsverdige hus og bystrukturen vil bli ofret. Dette kan føre til ødeleggelse av verdensarvbyområder i Patan, Kathmandu og

TEMA: VERDENSARV OG MENNESKERETTIGHETER

Bhaktapur, og at Kathmandudalen mister sin verdensarvstatus, forteller Bjønness.

Rettigheter til land, eiendom og ressursgrunnlag

Verdensarv-statusen medfører nasjonalisering og nasjonalt ansvar for en lokal kulturarv, og den begrenser egen råderett over endringer av bolig etc. Dette har hatt store konsekvenser i Patan, hvor flere av templene har mistet sin religiøse betydning, og det er tegn på manglende lokalt medansvar for vedlikehold og bruk, i følge Bjønness.

Overforbruk

-Når et sted blir erklært status som verdensarv av FN, kan det medføre overforbruk og at verken lokale borgere, nasjonale borgere eller internasjonale turister i neste instans får tilgang til verdensarven. Det er dette som kalles «Tragedy of Commons». Tradisjonelle fellesskaps eierinteresser blir totalt ødelagt av overforbruk, sier han.

«**House pooling**» er, som nevnt tidligere, en annen trussel i historiske byområder. Denne problemstillingen er nært knyttet opp mot «absentee landlords» og boligkommersialisering, som vi også kjenner godt fra Norge.

-«Rental housing» med innflyttere fra annen etnisk bakgrunn ble også tatt opp som et sentralt problem av nabolagskomiteer vi intervjuet i Patan, sier Bjønness.

Fragmentering av eiendom

En annen interessant oppdagelse var at

arealbruksendringer går sakte i indre områder av nabolag i Patan. Men, det foregår en utvikling i retning fragmentering av eiendom. Dette er grunnet arv og høye eiendomsverdier. Generasjonsskifter kan komme til å endre tempoet i denne utviklingen. Dette skjer når ungdom flytter ut for å skaffe seg bedre utdannings- og økonomiske muligheter i utlandet. Her har vi gode og detaljerte eiendomskart fra tidligere studier – som kan hjelpe oss å studere endringene som skjer, og om konsekvensene av jordskjelvet har ført til en akselerering.

Kulturelle rettigheter

Newarenes byer er kjent for sin inkluderende og ikke-materielle, sosiale kultur. Deres forhold til bydelene og det historiske urbane landskapet handler også om tilhørighet. Da forskerne spurte folk og studerte hvordan kulturelle rettigheter ble ivaretatt etter skjelvet, fant de en annen fortelling...

-Jordskjelvet bidro til at Tamrakar-kasten tok tilbake og gjenopptok bruken av I Baha Bahi, (buddhistisk kloster i verdensarvområdet på veien til Lagankhel). Først som et tilfluktssted rett etter jordskjelvet, og deretter som arena for festivalfeiring. Etter at klosteret ble restaurert på 1990-tallet har nasjonale myndigheter hatt ansvaret for bygningen, og brukt det kun ved spesielle anledninger. Etter jordskjelvet feiret Tamrakar-kasten for første gang festivalen Rato Machhendranath der, forteller Bjønness.

Machhendranath - og en vogn av håp
Kanskje kan vi si at det er håp i en vogn som trekkes?

TEMA: VERDENSARV OG MENNESKERETTIGHETER

I kulturtradisjonen har også folk fra de ikke-privilegerede kastene en signifikant posisjon. Unge menn fra Maharjan-kasten, har for eksempel en viktig rolle som byggere av vognene som har en nøkkelrolle i Machhendranath-festivalen, som er den viktigste og største lokale festivalen i Patan. Som godt eksempel på inkludering og toleranse i Newar-samfunnet bør det også nevnes at festivalen

FAKTABOKS: Machhendranath

Festivalens formål er å vedlikeholde vannsystemet, som har fungert i Kathmandu og Patan i 1500 år. Hvert 12 år er spesielt, da gjennomføres Rato Machhendranath festivalen. Det er også en mindre årlig festival «Sano», lille, Machhendranath, med sin egen og mindre vogn. Tradisjonelt ble «Raj kulo», Patans akvadukt vedlikeholdt, og vognen, som er et temel, blir trukket helt til landsbyen Bungamati, sør for Patan. Festivalen varer så lenge vognen er i bevegelse. 2015 skulle være et slikt år.

er for både hinduer og buddhister. Vognen blir trukket etter en fast rute gjennom byen, via sju faste stoppesteder.

-Festivalen startet som alltid i april, men ble avbrutt av jordskjelvet. Da jeg kom dit rett etter skjelvet, var vognen blitt stående i Mangal Bazar.

I månedene som kom hadde folk hendene fulle med å forsøke å stable sine liv på beina etter katastrofen. Ville hjulene noen gang komme i gang igjen?

Patans befolkning tok tak i egne rettigheter til tiltak for kulturell kontinuitet etter jordskjelvet. Rato Machhendranath-festivalen ble en stor begivenhet for Newari hinduer og buddhister og for kastesamarbeid i den vanskelige tiden etter jordskjelvet.

Foto: Hans Christie Bjønness

-Da jeg kom tilbake til Nepal i september samme år, stod vognen der fortsatt på samme sted. Men, så i oktober, skjedde det noe, forteller Hans Bjønness.

Festivalen som hadde stoppet opp etter jordskjelvet, ble satt i gang igjen! Folket tok sine kulturelle rettigheter tilbake.

-Det var opptog foran Patan Durbar, og ulike nabolag «toles» og kaster markerte sitt nabolags betydning, før veien gikk til Sundara, dit både Rato – og Sano Machhendranath-vognene ble trukket. Det var stor oppslutning om festivalen, og den virket som en virkelig samlende begivenhet. Det skjønte vi også da også vi ble invitert til Tamrakar-kastens feiringer av festivalen i I Baha Bahi. Machhendranath-

TEMA: VERDENSARV OG MENNESKERETTIGHETER

festivalen gir håp om kulturell kontinuitet og økt sosial samhold etter jordskjelvet, sier Bjønness.

Vitalitet og kontinuitet

Dette var positivt å høre! Kan du utdype dette?

-Ja, jeg mener dette forteller om vitalitet, og et inkluderende samfunn etter jordskjelvet. Ved siden av festivalene, bør også den daglige religiøse praksisen i Nepal som gjerne kvinnenenes domene, omtales. De gjør ofringer, «puja», tidlig hver morgen.

-Ved templene så vi mange kvinner, og der den lille pagoden i vårt nabolag i Bisalnagar var rast sammen, ble det på kort tid laget et nytt puja-sted, forteller Bjønness.

Den religiøse praksisen ble ikke ødelagt, fordi stedet fortsatt var der. Det stedfaste kan ikke flyttes.

-Etter jordskjelvet søkte man samhold for å komme seg på fote igjen. Dette med å dele sorg og dele vanskeligheter, søke tilflukt i det man har kjærest, det er nærliggende. Det var akkurat det som skjedde.

Sivile og etniske rettigheter og lokalt demokrati

Jeg leser i det du har skrevet at «rights to civic engagement» er en stor utfordring, men viktig også i sammenheng med bevaringen av verdensarv.

Fungerer ikke lokalt demokrati i Nepal?

-Ja, dessverre her er det fortsatt en lang vei å gå. Reelle, representative lokalvalg som ble

gjennomført etter at Nepal fikk flerpartisystem i 1990, er ikke reetablert. Bykommunene er fortsatt under sentral administrasjon, med sentralt oppnevnte ordførere.

Men, Nepal har nå fått en ny grunnlov, og lokalsamfunnenes egeninnsats og styrke i gjenoppbyggingsarbeidet må erkjennes av sentrale myndigheter.

-De bør ta opp en reel demokratisering av «local governance» og representative byråd og bydels, «ward», valg. Men det er helt på det rene at nabolagene, «tols» i Patan har vist sin innsatsvilje til å reetablere samfunnets styrke og motstandskraft. «To build back better» og «resilient communities» er slagord som nyttes med rette. Jeg må ikke glemme å nevne at det sivile samfunn i Nepal representerer en stor sosial kapital. Det første vi gjorde når vi utarbeidet «base line studies» i gamle bysamfunn i Nepal og India, var å kartlegge lokale organisasjoner, «limet» i lokalsamfunnet. Og, det var ikke minst også ungdommens organisasjoner, som karateklubb, eller jenters ekstra gruppeundervisning i engelsk, sier Bjønness.

Framtid

Det store spørsmålet til slutt er: Tror du det er håp om at nepalerne kommer styrket ut av denne vanskelige og også på mange plan konfronterende tiden?

-Dette er et stort spørsmål og jeg har ikke et kort orakelsvar. For det første har jeg den grunnleggende holdning at jeg har full tillit til

TEMA: VERDENSARV OG MENNESKERETTIGHETER

at ressurssterke og hardt arbeidende nepalere kan, vil og tar tak i egen gjenoppbygging. Dette bør sentrale myndighetene i Kathmandu erkjenne og anerkjenne, og lokale myndigheter må bli bemidlet og få myndighet til å engasjere seg langt sterkere i gjenoppbygging og kulturbevaringsarbeid.

-Det er håp om at nepalerne også får tilgang til og råderett over de midler som det internasjonale samfunn inklusive Norge lovet

sommeren 2015. Nepals nasjonale integritet må respekteres og samfunnet må gjenbygges for Nepal av nepalere.

-Nasjonalstaten Nepal bør også følge opp professor Dor Bahadur Bistas gode råd om å bygge framtiden på det rike etniske mangfoldet og den gjensidige respekten i det pluralistiske nepalske samfunnet.

-Så mitt ja – nei svar er: Ja!

Patan Durbar Square.

Photo: Manohar Pradhan